

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΤΡΙΣ ΜΗΝΟΣ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

Τῆς ΣΥΜΠΡΑΞΕΙΣ

ΒΑΣΙΟΥ ΣΚΟΡΔΕΑΝ, π. Διευθυντοῦ τοῦ Διδασκαλείου Πελοποννήσου, ΑΛΕΞΙΟΥ ΖΑΜΑΡΙΟΥ Διευθυντοῦ τῶν Ζαριφείων Διδασκαλείων ἐν Φιλιππουπόλει, ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑΠΑΣΩΤΗΡΙΟΥ, Διευθυντοῦ τοῦ Διδασκαλείου Πελοποννήσου, ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΡΩΣΗ, Καθηγητοῦ τῆς Παιδαγωγικῆς ἐν Ἀρφακίῳ κλπ.

ΕΝ ΤῆΙ ΗΜΕΔΑΠΗ

Συνδρομὴ ἑτησίᾳ προπληρωτέα
δραχ. 6

Παρακαλοῦμεν τοὺς καθυστεροῦν-
τας νὰ ἀποστείλωσιν αὐτὴν ἐν
συστημένῃ ἐπιστολῇ.

ΥΠΟ

Π. Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

ΓΡΑΦΕΙΑ: Ὁδὸς Ἀναγνωστοπούλου ἀριθ. 16.

ΕΝ ΤῆΙ ΑΛΛΟΔΑΠΗ

Συνδρομὴ ἑτησίᾳ προπληρωτέα
φρ. χρ. 7

Ἀποστέλλεται διὰ συστημένης
ἐπιστολῆς εἰς μονόγλωσσα γρμμ-
ματόσημα Τουρκίας (5 γρ.1 φρ.)

Ἄριθ. 2

Ἐν Ἀθήναις τῇ 3 Ἰουνίου 1893.

Ἔτος Β'.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ: Περὶ τῶν ἱερῶν ὡς μορφωτικῶν μαθημάτων.—Περὶ ἠθισμοῦ ἐν τῷ σχολείῳ. περὶ φιλοπονίας—
Ὁ καθαρμὸς τῆς Παιδείας — Ἀγγελίαι.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΙΕΡΩΝ ΩΣ ΜΟΡΦΩΤΙΚΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ ΕΝ ΤΟΙΣ ΣΧΟΛΕΙΟΙΣ

Ὁ ἐν Βερολίῳ καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας Μ. Λάζαρος γράφει περὶ θρησκείας τοὺς ἐξῆς θαυμα-
στοὺς λόγους 1): «Ἡ καρδιά εἶναι μῦς ὅλως ἰδιο-
φυής. Ἐν φ' τὰ πλεῖστα τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος
ὄργανα ἐπαλλάττουσι μεταξύ ἐργασίας καὶ ἀνα-
παύσεως, μόνον ἡ καρδιά διαφέρουσα τούτων ὀ-
φείλει ἀείποτε νὰ ἐργάζεται. Ἀπὸ τῆς πρώτης
στιγμῆς τῆς ζωῆς μέχρι τῆς τελευταίας ἀνάγκη
νὰ πάλῃ, ἡ δὲ παύσις αὐτῆς συνεπάγεται ἐν ἀ-
καρτεῖ τὸν θάνατον. Καρδιά δὲ ἐν τῷ ὀργανισμῷ
τοῦ πνεύματος τοῦ λαοῦ εἶναι ἡ θρησκεία. Εὐθύς
δὲ ὡς παύση καὶ ἡ καρδιά αὐτὴ νὰ πάλῃ, ἐπέρ-
χεται καὶ ἐνταῦθα σακρία, διαφθορά, ἀποσύνθεσις.»
Κατὰ ταῦτα πρέπει ἐν παντὶ λαῷ, ἐν παντὶ ἀ-
τόμῳ νὰ ὑπάρχῃ θρησκεία ζωσα οἰονεὶ πάλλουσα ὡς-
περ ἡ καρδιά. Εἶναι δὲ θρησκεία ὁ ἐν τῇ καρδίᾳ
ἐκάστου ἀνθρώπου πόθος πρὸς τὸν ὕψιστον καὶ παν-
τοδύναμον θεόν, πρὸς τὸν ἄρχοντα τοῦ οὐρανοῦ καὶ
τῆς γῆς, τὸν διοικητὴν τοῦ παντός, πρὸς ὃν
καταφυέγει ἡ ψυχὴ ζητοῦσα βοήθειαν καὶ σωτηρίαν
ἐν τῇ ἀγωνίᾳ αὐτῆς, ἐν τῷ φόβῳ, ἐν τῇ συλφορᾷ
παρ' οὐ ζητεῖ φωτισμὸν καὶ ὀδηγίαν ἐν τῇ ἀμη-
χανίᾳ, δύναμιν νὰ ὑπομείνῃ, νὰ ὑπερικήσῃ τὸ
κακόν πρὸς ὃν ἐκφράζει τὴν εὐγνωμοσύνην τῆς
ἐπὶ τῇ ἀπαλλαγῇ τῶν δεινῶν, ἢ ἐπὶ τῇ δωρήσει
τῶν ἀγαθῶν παρ' οὐ ἐλπίζει ὁ ἁμαρτωλὸς μετα-
νοῶν ἐπὶ τῷ παραπτώματί του χάριν καὶ ἔλεος παρ'
οὐ προσδεκᾷ ὁ ἀδικούμενος ἱκανοποίησιν καὶ ὁ ἐνάρ-
τος ἀγάπην καὶ προστασίαν. Ὁ πόθος οὗτος εὐρί-
σκει πλήρωσιν ἐν τῇ πίστει ἢ τοὶ τῇ ἐκουσίᾳ παρα-

δοχῇ, ὅτι ὑπάρχει ὄντως τὸ ὑποκείμενον τοῦ θρη-
σκευτικοῦ ἡμῶν τούτου πόθου, ὁ θεὸς, ὁ ὕψιστος, ὁ
τελειότατος, ὁ ἄπειρος ὁ παρέχων συνδρομὴν εἰς
τοὺς ἀνθρώπους, ἐκδηλοῦται δὲ διὰ τῆς εὐσεβείας,
ἣτις εἶναι ἄλλοτε μὲν δοξολογία καὶ εὐχαρίστησις
πρὸς τὸν θεόν, ἄλλοτε δὲ ταπεινοφροσύνη καὶ θερμὴ
πρὸς αὐτὸν δέησις. Διὰ τῆς εὐσεβείας ἡ καρδιά τοῦ ἀν-
θρώπου οὐ μόνον παραδέχεται τὴν ὑπαρξίν θεοῦ ὑπ-
άρχοντος καὶ δρώντος ἐν τῷ κόσμῳ ἀλλὰ καὶ ἐρ-
χεται εἰς ἄμεσον πρὸς τὸν θεόν ἐπικοινωνίαν, πι-
στεύει ὅτι ἀκούεται παρὰ τοῦ θεοῦ, ὅτι δέχεται
παρ' αὐτοῦ δύναμιν καὶ παρηγορίαν.

Ἡ φυσικὴ αὕτη ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου περὶ τῆς
ὑπάρξεως Θεοῦ εὐρίσκει τελειοτάτην αὐτῆς ἐκφρα-
σιν ἐν τῇ Χριστιανικῇ θρησκείᾳ, ἣτις ἀποκαλυφθεῖ-
σα παρὰ τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώ-
πων εἶναι ἡ θρησκεία τῆς ταπεινοφροσύνης καὶ τῆς
ἀγάπης, κηρύττουσα εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα ὅτι ὁ
θεὸς εἶναι πατὴρ πάντων τῶν ἀνθρώπων, ὅτι ἀπαι-
τεῖ παρὰ τῶν ἀνθρώπων δικαιοσύνην καὶ ἀλήθειαν,
καὶ ὑπισχεῖται νὰ ἀνταμείψῃ τοὺς πιστῶς ἐκτε-
λοῦντας τὸ θέλημά του καὶ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ
καὶ ἐν τῷ ἄλλῳ. Τὴν θρησκείαν ταύτην ἱδρυσεν
πρὸς σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ
Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὅστις ἐξῆσεν ἐν τῷ
κόσμῳ ἄνευ οὐδεμιᾶς ἁμαρτίας καὶ ὅστις ἀπέθα-
νεν ὀδυνηρὸν θάνατον χάριν τῶν ἀληθειῶν, ἃς ἐκή-
ρυττε καὶ δι' ὧν ἠθέλε νὰ σώσῃ τὸν κόσμον. Ἡ
ἀγάπη ἡ ἀπέραντος, ἣν ἔδειξε πρὸς τοὺς ἀνθρώπους,
πληροῖ τὴν καρδίαν παντός χριστιανοῦ ὀδύνης ὅτι
τοιαύτη εὐγενεστάτη καὶ ἀγιωτάτη ψυχὴ ἀντὶ τῆς
ὀφειλομένης εὐγνωμοσύνης καὶ ἀμοιβῆς ἤξιώθη
σταυρικοῦ θανάτου, καὶ ἐξεγείρει ἐν αὐτῷ τὴν ὀ-
φειλομένην ἀγάπην πρὸς τὸν λυτρωτὴν καὶ τὴν
σταθερὰν ἀπόφασιν, διὰ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς εὐσε-

1) M. Lazarus, Ideale Fragen σ. 28.

θείας να δειχθῆ καθ' ὅλα ἄξιος τῆς θυσίας ἐκείνης. Ἡ θρησκεία αὕτη εἶναι ἡ τελειοτάτη πασῶν καὶ ἀνέφικτος, εἶναι τὸ κορύφωμα τῶν θρησκειῶν. Δι' αὐτῆς κατανοουμένης, ἐφαρμοζομένης ἐξευγενίζεται ὁ ἄνθρωπος, ἀποτελοῦνται πολιτεῖαι εὐδαίμονες καὶ διαρκεῖς καὶ ἐπέρχεται ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν κόσμον, ἢν ἐπικαλούμεθα καθ' ἐκάστην διὰ τῆς κυριακῆς προσευχῆς. Ἐνταῦθα δὲ δὲν κρίνομεν ἀπο σκοποῦ νὰ παραθέσωμεν ἐν μεταφράσει τοὺς ὑψηλοὺς λόγους περὶ θρησκευτικῆς μορφώσεως τοῦ μεγάλου Γερμανοῦ παιδαγωγοῦ, τοῦ Jean Paul, οὗς εὐρίσκομεν ἐν τῷ παιδαγωγικῷ αὐτοῦ συγγράμμιτι ἔχοντας ὡς ἐξῆς(α).

« Διατῆρει τὴν πίστιν τῶν παιδῶν περὶ Θεοῦ ἀγίαν, ἄνευ τῆς ὁποίας οὐδεμία δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀνατροφή. Μὴ λησμονεῖ ὅτι τὸ μικρὸν παιδίον βλέπει πρὸς σέ ὡς πρὸς ὑψηλὸν ὄν, πρὸς ἀπόστολον ἐμπνευσμένον, πρὸς ὃν ἀφοσιούται μᾶλλον ἢ πρὸς τοὺς ἀσπληκτικὰς του καὶ ὅτι τὸ ψεῦδος ἀποστόλου καταστρέφει ὁλόκληρον ἠθικὸν κόσμον. Ἡ πίστις, ἣτις εἶναι οἰονεὶ ἡ προηθικὴ, τὸ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κομισθὲν συστατικὸν γράμμα εὐγενείας τῆς ἀνθρωπότητος, εὐρύνει τὸ μικρὸν στήθος χάριν τῆς παλαιᾶς μεγάλης καρδίας, ὅστις βλέπει τὴν πίστιν ταύτην, ὁμοιάζει πρὸς τὸν Καλθῖνον, ὅστις ἐξέβαλε ἐκ τῆς ἐκκλησίας τὴν μουσικὴν, διότι πίστις εἶναι ἡ ἀπήχησις τῆς οὐρανόθεν τῶν σφαιρῶν μουσικῆς. Ὅταν κατὰ τὴν τελευταίαν ἡμῶν ὥραν, ἀναλογίσθητε τοῦτο, τὸ πᾶν ἐν τῷ συντετριμμένῳ ἡμῶν πνεύματι μαραινεται καὶ ἀφανίζεται, ποίησις, νόησις, χαρὰ, μόνον τὸ νυκτολούλουδον τῆς πίστεως κατὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο σκότος ἐξακολουθεῖ νὰ ἀντῆ καὶ νὰ ζωογονῇ ἡμᾶς διὰ τοῦ ἀρώματός του. Καὶ ἡ πίστις αὕτη εἶναι τὸ θεμέλιον τῆς θρησκείας. Τὸ δὲ εἶναι θρησκεία; Εἶπατε τὴν ἀπόκρισιν ἐν προσευχῇ, ἢ πίστις πρὸς τὸν θεὸν διότι θρησκεία δὲν εἶναι μόνον ἡ αἰσθησις τοῦ ὑπερκοσμοῦ καὶ τοῦ ἀγίου καὶ ἡ πίστις πρὸς τὸ ἄρατον, ἀλλὰ καὶ ἡ προαισθησις ἐκείνου, ἄνευ τοῦ ὁποίου οὐδὲν βασιλεῖον τοῦ ἀκαταλήπτου καὶ οὐρανόθεν, οὐδὲν δευτερον σύμπαν εἶναι νοητόν. Ἐὰν ἐκ τοῦ στήθους ἀφαιρέσητε τὸν θεόν, τότε πᾶν, ὅπερ κεῖται ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ὑπεράνω αὐτῆς, θὰ εἶναι ἐπανάληψις ἐν μεγάλῳ τῶν αὐτῶν πραγμάτων. Τὸ οὐράνιον θὰ εἶναι ἀνωτέρα ἀριθμητικὴ μονὰς τοῦ μηχανισμοῦ, ἄρα γήϊνον πάλιν καὶ αὐτό. »

Πῶς δὲ θὰ εἰσαγάγωμεν τὸ παιδίον εἰς τὸν νέον κόσμον τῆς θρησκείας; Βεβαίως ὄχι δι' ἀποδείξεων. Ἐκάστην βαθμίδα τῆς πεπερασμένης γνώσεως ἀναβαίνομεν διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ κατ' ὀλίγον. Ἀλλὰ τὸ ἄπειρον, ὅπερ εἶναι εἰς τὰ ἄκρα ἐκείνης τῆς κλίμακος, δύναται μόνον διὰ μιᾶς νὰ θεωρηθῆ, μόνον ἐπὶ πτερύγων, οὐχὶ διὰ βαθμίδων, φθάνει τις ἐκεῖ.

(α) J. Paul, Levana §. 72.

Τὸ νὰ ἀποδεικνῆ τις ἢ νὰ ἀμφιβάλῃ περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸ αὐτὸ ὡς νὰ ἀποδεικνῆ ἢ νὰ ἀμφιβάλῃ περὶ τῆς ὑπάρξεως τῆς ὑπάρξεως. Ἡ θρησκεία ἔχει τὴν ἐστίν αὐτῆς ἐν τῷ βάθει τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου. Ἄν δὲν ὑπνωττε ὄνειρευομένη ὁλόκληρος θρησκευτικὴ μεταφυσικὴ ἐν τῷ παιδίῳ, πῶς ἦτο δυνατόν νὰ γίνωσιν αὐτῷ καταληπταί, αἱ ἰδέαι τοῦ ἀπειρου, τοῦ Θεοῦ, τῆς αἰωνιότητος, τῆς ἀγιότητος, ἀφ' οὗ δὲ οὐδενὸς ἐξωτερικοῦ δυνάμεθα νὰ παραστήσωμεν αὐτὰς καὶ οὐδὲν ἀναφορικὸν πρὸς αὐτὰς ἔχομεν ἄλλο παρὰ μόνον τὰς κενὰς λέξεις, αἰτίνες μόνον ἐξεγείρουσι, ἀλλὰ δὲν δημιουργοῦσι. Κατὰ τὴν ἀθῶαν παιδικὴν ἡλικίαν πρέπει νὰ ρίψῃ τὰς ρίζας του τὸ παιδίον εἰς τὸν ἱερὸν τοῦτον τοῦ πνεύματος κόσμον. Διότι πότε ἄλλοτε δύναται καλλίτερον νὰ ριζοβολήσῃ τὸ ἀγιώτατον ἢ κατὰ τοὺς ἀγιωτάτους τῆς ἀθωότητος χρόνους; ἢ πότε ἄλλοτε τὸ μέλλον νὰ ἐνεργῇ αἰωνίως κατὰ τὴν ἡλικίαν, ἣτις οὐδέποτε λησμονεῖ; Οὐχὶ τὰ νέφη τὰ πρὸ μεσημβρίας καὶ τὰ μετὰ τῆς μεσημβρίας ἀλλ' ἡ συνέφεια ἢ ἡ εὐδία τῆς πρῶτης ὀρίζουσι τὴν ἡμέραν ὅποια θὰ εἶναι. Αὐτὸ ὅμως τὸ οὐράνιον δῶρον δύναται νὰ δώσῃ μόνον ὁ ἔχων αὐτό. Ἀφ' οὗ δὲ πρῶτος ὄρος διὰ τὸν θέλοντα νὰ δώσῃ εἶνε νὰ ἔχῃ αὐτό, διὰ τοῦτο οὐδεὶς ἄλλος δύναται νὰ διδάξῃ θρησκείαν, ἢ μόνον ὁ κατέχων αὐτήν... Ἡ δὲ ὁδὸς εἰς τὸ ἄπειρον βραίνει μόνον διὰ τοῦ πεπερασμένου. *Ὅσῳ νεώτερον τὸ παιδίον, τόσῳ ὀλιγώτερον ἂς ἀκούῃ τὸ ἀνεκφραστον, ὅπερ διὰ μιᾶς λέξεως γίνεται ἐκφραστον, ἂς βλέπῃ ὅμως τὰ σύμβολα αὐτοῦ. Τὸ μέγα εἶναι ἡ κλίμαξ τοῦ ναοῦ τῆς θρησκείας ὡς οἱ ἀστέρες τοῦ ἀναριθμητοῦ. Ὅταν ἐν τῇ φύσει συμβαίη τι μέγα οἶον θύελλα, βροντῆ, σεισμὸς, θάνατος, ἀναφέρετε τότε τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ πρὸ τοῦ παιδός. Μεγάλῃ συμφορᾷ, μεγάλῃ εὐτυχίᾳ, μέγα ἀδικημα, μέγα εὐεργέτημα εἶναι κατάλληλος χῶρος πρὸς οικοδομὴν ἐκκλησίας. Δεικνύετε πανταχοῦ εἰς τὸ παιδίον αἰσθητάτα ἀγιότητος καὶ εὐσεβείας. Ὁ Νεύτων, ὅστις ἀπεκαλύπτει τὴν κεφαλὴν ἀκούων τὸ μέγα τοῦ Θεοῦ ὄνομα ἠδύνατο νὰ εἶναι διδάσκαλος τῶν ἱερῶν πρὸς τοὺς παῖδας ἄνευ λέξεων.»

Τηλικαύτην σημασίαν ἔχοντος τοῦ μαθήματος τοῦτου, ὀφείλομεν πάντες οἱ διδάσκαλοι, ὧν ἡ εὐθύνη εἶναι μεγάλη ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, νὰ προσπαθῆσωμεν νὰ μεταδώσωμεν διὰ τῆς διδασκαλίας ἡμῶν τὰς ψυχοσωτηρίους τῆς θρησκείας ἡμῶν ἀληθείας καὶ νὰ ἐμβάλωμεν εἰς τοὺς μαθητὰς τὴν ἀκλόνητον εἰς αὐτὰς πεποιθήσιν καὶ τὸν ἐνθουσιασμόν νὰ ζήσωσι κατὰ τὰς ὑποθήκας τοῦ Χριστιανισμοῦ. Σκοπεῖ δὲ ἡ διδασκαλία τῶν ἱερῶν μαθημάτων ἐν τοῖς σχολείοις νὰ μορφώσῃ τοὺς μαθητὰς, ὥστε νὰ αἰσθάνωνται ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν τὴν ὑπαρξίν τοῦ ὑπερτάτου ὄντος, οὗ ἡ σοφία, ἡ ἀρετὴ, ἡ δύναμις, ἡ ἐμφανιζομένη ἐν τῷ κόσμῳ νὰ κινήσῃ τὸν θαυμασμόν αὐτῶν καὶ τὴν ἀνυπόκριτον εὐσεβείαν καὶ νὰ ἀποφασίσωσι νὰ ἀφιερῶσωσιν ἑαυτοὺς

εὐλαβῶς εἰς τὴν προστασίαν τοῦ Θεοῦ ζῶντες κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ καὶ ἀποφεύγοντες τὴν ἁμαρτίαν. Διὰ τοῦτο πᾶν θρησκευτικὸν μάθημα πρέπει νὰ διαθέτῃ τὰς ψυχὰς τῶν μαθητῶν καὶ θρησκευτικῶς Δὲν ἀρκεῖ μόνον νὰ μεταδίδωνται εἰς τοὺς μαθητὰς γνώσεις ἱστορικαί, σαφεῖς, ἀλλὰ πρέπει νὰ συγκινῶσι καὶ τὴν ψυχὴν, νὰ γεννώσιν ἐν αὐτῇ χαρὰν, ἀφοσίωσιν, μετριοφροσύνην, θάρρος, ἐλπίδα, πόθον, φόβον, παρηγορίαν, ἱκανοποίησιν κτλ. Κατορθοῦται δὲ τοῦτο διὰ τῶν ἱστοριῶν καὶ διδασκαλιῶν τῆς ἀγίας Γραφῆς, ἣτις καὶ διὰ τοῦ μεγαλείου τῶν ἐννοιῶν τῆς καὶ τῆς μεγαλοπρεποῦς ὠραιότητος τῆς ἐκφράσεώς της, ἢς ἡ ἀπλότης ἐπιδρᾷ ἰσχυρότερον πάσης σκοπίμου τέχνης, θὰ συνέχῃ καὶ θὰ αἰχμαλωτίζῃ ἀείποτε τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων ¹⁾. » Μεγάλους λόγους ἔγραψε περὶ τούτου ὁ Rousseau τοὺς ἐξῆς:

« Ὁμολογῶ σοι ὡσαύτως ὅτι τὸ ὕψος τῆς ἀγίας Γραφῆς μὲ ἐκπλήττει. Ἡ ἀγιότης τοῦ Εὐαγγελίου λαλεῖ κατ' εὐθείαν πρὸς τὴν καρδίαν μου. Ἰδοὺ τὰ βιβλία τῶν φιλοσόφων μὲ ὄλον αὐτῶν τὸν κόμπον. Πόσα μικρὰ εἶναι αὐτὰ πρὸς ἐκεῖνο! Καὶ εἶναι δυνατόν ποτὲ νὰ εἶναι ἔργον ἀνθρώπου βιβλίον οὕτω ὑψηλὸν καὶ ἄμα οὕτω ἀπλοῦν; Εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι ἀπλοῦς ἄνθρωπος ἐκείνος, οὗ τὴν ἱστορίαν διηγείται; Εἶναι τοῦτο ὕψος φαντασιοκόπου ἢ φιλοδοξοῦ τινὸς αἰρεσιάρχου; Ὅποια πραότης, ὅποια καθαρότης εἰς τὰ ἦθη του; Ὅποια χάρις εἰς τὴν διδασκαλίαν του σαγηνεύουσα! Ὅποιον ὕψος εἰς τὰς ἀρχὰς του! Ὅποιον βάθος ἀληθείας εἰς τοὺς λόγους του! Ὅποια παρουσία πνεύματος; Ὅποια λεπτότης καὶ ὀρθότης εἰς τὰς ἀποκρίσεις του! Ὅποια ἐξουσία τῶν παθῶν του!

Ποῦ εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ποῦ ὁ σοφός, ὅστις ἄνευ ἀδυναμίας τινός, ἄνευ ἀλαζονίας γνωρίζει νὰ πράττῃ, νὰ ὑπομένῃ, νὰ ἀποθνήσκῃ; Ἐὰν ὁ Πλάτων(α) διατυπῶνῃ τὴν εἰκόνα τοῦ δικαίου, βεβαρημένου μὲ τὸ ὄνειδος τοῦ κακούργου, ἀλλ' ἀξίου παντός βραβεῖου τῆς ἀρετῆς, ἢ εἰκὼν αὕτη εἶναι ἀκριβεστάτη εἰκὼν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἡ ὁμοιότης εἶναι τοσοῦτον προφανῆς, ὥστε παρετήρησαν αὐτὴν πάντες οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας καὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀπατηθῆ τις εἰς τοῦτο. Πόσαι προλήψεις, ὅποια τύφλωσις ἀπαιτεῖται διὰ νὰ τολμήσῃ τις νὰ συγκρίνῃ τὸν υἱὸν τοῦ Σωφρονίσκου πρὸς τὸν υἱὸν τῆς Μαρίας! Ὅποια ἀπόστασις τοῦ ἐνός ἀπὸ τοῦ ἄλλου! Ὁ Σωκράτης ἀποθνήσκων ἄνευ θλίψεως, ἄνευ ὀνειδῶν διατηρεῖ ἐντελῶς μέχρι τέλους τὸν χαρακτήρα του, καὶ ἐὰν ὁ εὐκολος οὗτος θάνατος δὲν ἐλάμπρυνε τὴν ζωὴν του, πᾶς τις θὰ ἀμφέ-

1) H. Lotre, Mikrokosmos Τόμ. Γ σελ. 363.
(α) Πλάτ. πολιτ. 6. Ε οὕτω διακείμενος ὁ δικαίος μαστιγώσεται, στρεβλώσεται, δεθῆσεται, ἐκκαυθήσεται τῷ φθαλέμῳ, τελευτῶν πάντα κακὰ παθῶν ἀνασχινδυνεθῆσεται.»

βαλλε, ὅτι ὑπῆρξεν μὲ ὄλον τὸ πνεῦμά του ἄλλο τι ἢ σοφιστής. Ἀλλὰ, λέγουσι, αὐτὸς ἀνεκάλυψε τὴν ἠθικὴν. Ναί, ἀλλ' ἄλλοι ὅμως πρὸ αὐτοῦ εἶχον ἐφαρμοσθῆ αὐτὴν ἐν τῷ βίῳ. Αὐτὸς εἶναι ἰσχυρὸν τί ἄλλοι εἶχον ἀσκήσῃ, αὐτὸς μετέβαλεν εἰς διδασκαλίαν τὸ παράδειγμα ἐκείνων. Ὁ Ἀριστείδης εἶχε γίνῃ δίκαιος, πρὶν ὁ Σωκράτης εἶπῃ τί εἶναι δικαιοσύνη. Ὁ Λεωνίδας εἶχεν ἀποθάνῃ ὑπὲρ τῆς πατρίδος του, πρὶν ὁ Σωκράτης διατυπώσῃ τὸ καθήκον τῆς πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπης. Ἡ Σπάρτη ἦτο ἐγκρατής, πρὶν ὁ Σωκράτης ἐγκωμιάσῃ τὴν ἐγκράτειαν. Καὶ πρὶν αὐτὸς ὀρίσῃ τὴν ἀρετὴν, ἢ Ἑλλὰς εἶχεν ἀφθονίαν ἀνδρῶν ἐναρέτων. Ἀλλὰ πόθεν ἔκ τῶν περὶ αὐτὸν ἔλαβεν ὁ Ἰησοῦς τὴν καθαρὰν ἠθικὴν, ἢς ὑπῆρξε μόνος καὶ διδάσκαλος καὶ ἐκτελεστής. Ἐκ τῶν μανικωδεστάτων ἐγκάτων τοῦ φανατισμοῦ ἠκούσθη ἡ ὑψίστη σοφία, καὶ ἡ ἀπλότης τῶν ἠρωϊκωτάτων ἀρετῶν ἐτίμησε τὸν εὐτελέστατον πάντων τῶν λαῶν. Ὁ θάνατος τοῦ Σωκράτους φιλοσοφοῦντος ἀταράχως μετὰ τῶν φίλων του, εἶναι ὁ γλυκύτατος θάνατος, ὃν δύναται τις νὰ ποθήσῃ, ἀλλ' ὁ θάνατος τοῦ Ἰησοῦ, ὅστις ἐκπνέει ἐν τῷ μέσῳ τῶν βασάνων ὑβρίζομενος, χλευαζόμενος, καταρώμενος παρ' ὀλοκλήρου λαοῦ, εἶναι ὁ φρικωδέστατος, ὃν δύναται τις νὰ φοβῆται. Ὁ Σωκράτης λαμβάνων τὸ ποτήριον τοῦ φαρμάκου εὐλογεῖ ἐκεῖνον, ὅστις κλαίων ἐγχειρίζει αὐτό, ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐν τῷ μέσῳ τῶν φρικτῶν ἀλγηδόνων δέεται ὑπὲρ τῶν ἐξηγριωμένων δημίων του. Ἀναμφιβόλως, ἐὰν ὁ βίος καὶ ὁ θάνατος τοῦ Σωκράτους ἀπαρτίζωσι τὸν σοφόν, ὁ βίος καὶ ὁ θάνατος τοῦ Ἰησοῦ ἀπαρτίζουσι τὸν Θεὸν αὐτόν. 1)

Διὰ τῶν βιβλίων λοιπὸν καὶ τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς διαθήκης, καταλλήλως διεσκευασμένων ὡς ἀναγνωστικῶν βιβλίων, πρέπει νὰ ἐπιδιώξωμεν τὴν θρησκευτικὴν μόρφωσιν τῶν μαθητῶν. Βεβαίως πάντα δὲν εἶναι δυνατόν νὰ διδάξωμεν ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ, ὅσα περιέχονται ἐν τῇ ἀγίᾳ Γραφῇ. Ἐξ αὐτῆς πρέπει νὰ ἐκλέξωμεν τὰ κάλλιστα ἱστορήματα καὶ τὰς καλλίστας διδασκαλίας. Εἰς δύο δὲ κατὰ τὴν ἐκλογὴν ἡμῶν ταύτην πρέπει νὰ προσέχωμεν εἰς τὸ ἠθικὸν μέρος καὶ εἰς τὸ θρησκευτικὸν ὅλη. εἰς τὴν σχέσιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν.

Ἡ σχέσις αὕτη πρέπει ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων νὰ καλλιεργηθῇ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἵνα οὗτος ἀνυψωθῇ καὶ ἐξευγενισθῇ. Εἶναι δὲ αἱ ἱστορίαι καὶ τῆς παλαιᾶς καὶ τῆς καινῆς Διαθήκης πολῦτιμοι καὶ κατὰ τοῦτο, διότι πλεῖστα ἐξ αὐτῶν ἀναφέρονται εἰς σχέσεις τῆς οἰκογενείας καὶ ὁ διδάσκαλος δύναται νὰ καταστήσῃ καταληπτὰς τὰς σχέσεις τῶν μαθητῶν πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τῶν σχέσεων αὐτῶν πρὸς τοὺς γονεῖς των, οἵτινες εἶναι οἱ προϊστάμενοί των, οἱ νομοθέται των,

1) J. J. Rousseau Emile IV. §. 247.

οί δικασταί των, οί αντιπρόσωποι του Θεού επί γης. Διά τόν λόγον τούτον ή ιστορία του 'Αβραάμ, του 'Ιωσήφ, του Μωϋσέως, του 'Αβεσσαλώμ, της 'Ρούθ, ή παιδική ήλικία του 'Ιησού και πολλά άλλα είναι αξίας ανεκτιμήτου. Είναι δε αί ιστορίαί αύται και της Παλαιάς και της Καινής Διαθήκης ούτως άπλαι και εύληπται, ώστε δύναται τις να κάμη έναρξιν της διδασκαλίας άδιαφόρως ή από της Παλαιάς ή από της Καινής Διαθήκης. 'Ως προς δε τά θαύματα μά- λιστα της Καινής Διαθήκης πρέπει ταύτα να εκτί- θενται, όπως έχουσιν εν τοις άγίοις ήμῶν βιβλίοις, χωρίς να φαίνονται ούδὲ ή ελαχίστη άμφιβολία ή δυσ- πιστία προς αυτά. 'Ο διδάσκαλος έχει καθήκον να διδάξη τήν θρησκείαν, οίαν παραδέχεται αύτήν τῷ ἔθνει του, ούδὲν δε δικαίωμα έχει να αντίστρατεύηται εἰς τήν πίστιν τῶν ανθρώπων. Τό «Οὐαί εἰς εκείνον δι' οὗ τὸ σκάνδαλον ἔρχεται» ισχύει και διὰ τὸν διδάσκαλον, ὅστις εἶτε διὰ τῶν λόγων του εἶτε διὰ της ἀδιαφορίας του εἶτε διὰ τῶν μορφασμῶν του τα- ράττει τήν φυσικήν τῶν παιδίων ἀωότητα, ἄτινα ἄνευ οὐδενὸς δισταγμοῦ παραδέχονται τὰ θαύματα. Χάριν δε τῶν ἐλαφρῶν εκείνων διδασκάλων, οἵτινες ἐπιπολῆς τὰ πράγματα κρίνοντες λαμβάνουσι ἤθος σοφοῦ και μετ' αὐθαδείας και κουφότητος ἀποφαίνον- ται περὶ τῶν ἐκτάκτων ἐν τῇ φύσει φαινομένων δια- φιλονικούντες τήν ὑπαρξίν αὐτῶν ἀναφέροντες τί ὁ πολὺς τῶν νεωτέρων φιλοσόφων κριτικός M Drobisch λέγει(1). α' Ἀποκάλυψις κατὰ τήν ἀληθινήν, κατὰ τήν πραγματικὴν της λέξεως σημασίαν, δὲν πρέπει να διδῆ ἐκεῖνο, τὸ ὅποσον τὸ λογικὸν τοῦ ἀνθρώπου και ἄνευ ἀποκαλύψεως γινώσκει, ἀλλ' ἄλλο τι πλου- τίζον τὰς θρησκευτικὰς ἡμῶν γνώσεις. Τοῦτο βεβαίως πρέπει να γίνῃ καταληπτόν, δηλ. ἔχει ἀνάγκην τοῦ νοῦ πρὸς ἀντίληψιν της ἀποκαλύψεως, ἵνα μεταχειρι- θῶμεν τήν γλῶσσαν της ψυχολογίας, και ἀντιστρό- φως οὐδὲν δύναται να ἀποκαλυφθῇ πράγματι ἡμῖν, ὅπερ εἶναι ἀπρόσιτον εἰς τὸν νοῦν ἡμῶν· διότι ἄλ- λως μένει μία ἀπλή ἰδέα φανταστική, ἐν ἀόριστον συναίσθημα ἢ και κενὴ μόνον λέξις. Πλὴν ἀλλ' ὁ- μως δὲν ἐπιτρέπεται μετὰ σπουδῆς να ἀπορρίπτωμεν τὸ δεδομένον ἐπειδὴ τοῦτο πρὸς στιγμὴν εἶναι ἀκατά- ληπτον ἴσως δε και να φαίνεται ἀνόητον, ἀλλ' ἀσθένωμεν αὐτὸ μάλλον κατὰ μέρος ὡς ἀπρόσιτον ἡμῖν ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἐπιφυλακτῶμενοι πάλιν να ἀναλάβωμεν και ἐξετάσωμεν αὐτὸ, διότι ὁ νοῦς δὲν ὠριμάζει μό- νον ἐν τῷ ἀτόμῳ, ἀλλὰ και ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ κοι- νωνίᾳ, ὡς μαρτυροῦσι αἱ πρόοδοι αἱ ἐκπολιτιστικαὶ τῶν ἐπιστημῶν, αἵτινες ἐργάζονται μεταχειριζόμεναι και παλαιὰς βεβαίως ἀρχὰς και μεθόδους, ἀλλὰ και συμπληροῦσαι και περιορίζουσαι αὐτάς». Λοιπὸν δὲν ἐπιτρέπεται ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν να κατανοηθῇ παρ' ἡμῶν κατὰ τὰς ἀρχὰς, ἄς ἔχομεν περὶ κόσμου και της πορείας αὐτοῦ, να θεωρῆται ὡς ἀνύπαρκτον ἢ

1) Drobisch, φιλοσοφία της θρησκείας σ. 256.

ἀδύνατον να γίνῃ. Σήμερον ἡ πρόοδος της ἐπιστή- μης κατώρθωσε πολλὰ θαύματα τοῦ εὐαγγελίου π. χ. τὰ περὶ θεραπείας τῶν δαιμονιζομένων, τὰ περὶ της θεραπείας τῶν παραλυτικῶν να κατανοήσῃ και κάμη χρῆσιν αὐτῶν ἐπιφελητὴ πρὸς τὸ καλὸν τῶν πασχόντων. Πιθανὸν δε και εἰς τὰ ἄλλα, ὧν τὰ προ- καλοῦντα ταῦτα αἷτια, ἂ μένουσιν ἡμῖν σήμερον κε- κρυμμένα, να ἀποκαλυφθῶσι προίοντος τοῦ χρόνου. Ἄλλὰ και ἂν ὑπάρχωσι τινα ὑπερβαίνοντα τήν ἡ- μετέραν ἀντίληψιν· διότι ἡμεῖς, ὡς μέτρον τῶν δυ- νατῶν γενέσθαι ἔχομεν τὰ παρὰ τοῦ ἀνθρώπου γι- νόμενα και πραττόμενα, οὐδαμῶς δικαιοῦμεθα να θεωρῶμεν ἀμφίβολα ταῦτα ὑπ' ὄψει ἔχοντες ὅτι ὁ δημιουργὸς τοῦ κόσμου και τοῦ μηχανισμοῦ τοῦ ἐν τῷ κόσμῳ παρατηρουμένου δύναται να κανονίζῃ και ἄλλως τήν πορείαν αὐτοῦ και ὅτι εἶναι δυνατὰ παρ' αὐτῷ, ὅσα εἶναι παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ ἀδύνατα και ἀκατάληπτα. Ταῦτα πάντα ἂν σκεπθῆ καλῶς ὁ δι- δάσκαλος και πᾶς τις ἄλλος μὴ ἐπιπόλαιος κριτής, θὰ πεισθῆ ὅτι πρέπει να εἶναι λίαν ἐπιφυλακτικός, ὅταν πρόκειται να κρίνῃ πράξεις ἀναφερομένας ἀ- μέσως εἰς αὐτήν τήν παντοδυναμίαν τοῦ Θεοῦ.

'Ως πρὸς δε τήν γλῶσσαν τοῦ βιβλίου, ἐν τῇ πρέπει να ἐκτιθενται τὰ γεγονότα, ἐπειδὴ ἡ ἀρ- χαία ἑλληνικὴ γλῶσσα δυσχεραίνει τήν κατάληψιν, ἀνάγκη να ἐκτιθενται ἐν τῇ συνήθει ἡμῶν γλῶσση μετ' ἀπλότητος και σαφηνείας. Μόνον γινώμαί τις μετὰ σημαίνουσαι δύναται και αὐτολεξεί να ἐγκατα- πλέκωνται ἐν τῇ ἀρχαίᾳ γλῶσση μετ' ἑρμηνείας ὁμῶς εἰς τήν καθ' ἡμᾶς γλῶσσαν, ἄς πρέπει οἱ μαθηταί και να ἀπομνημονεύουσι. Τοιαῦτα γνωμικὰ εἶναι κανόνες ἐν τῷ μέλλοντι τοῦ ἀνθρώπου βίῳ και πρέ- πει να γινώσκωνται παρὰ τῶν μαθητῶν ἐν τῇ πρω- τοτύπῳ γλῶσση.

Μεγάλην δε σπουδαιότητα κέκτηται ἡ τέχνη της διηγήσεως, ἥτι πρέπει να τηρῆ ἐπικὸν χαρακτηρὰ μεταχειριζομένη γλῶσσαν ἀπλήν και ἀπείριστον και ἀπληλαγμένη παντὸς κόμπου και πάθους. Ἐπίσης δὲν εἶναι καθόλου καλὸν να ὀμιλῆ ὁ διδάσκαλος περὶ πραγμάτων ψεκτῶν ἐν τῷ πρώτῳ προσώπῳ, θεωρῶν οὕτω ὅτι εἰναὶ δυνατόν να διαπραχθῶσι τοιαῦ- τα πλημμελήματα εἶτε παρὰ τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ εἶτε παρὰ τῶν μαθητῶν π. χ. ἐὰν ἡμεῖς φονεύσω- μεν ἕνα ἄνθρωπον ἢ συντελέσωμεν να φονευθῇ παρ' ἄλλου, πρέπει να ὑποστῶμεν τήν αὐτὴν τιμωρίαν; ἢ πῶς θὰ ὀνομάζῃσαι, ἐὰν λυπῆσαι βλέπων τὸν γεί- τονά σου εὐτυχοῦντα;

'Η διδασκαλία της ἱερᾶς ἱστορίας πρέπει να ἀρ- χηται εὐθὺς ἀπὸ τοῦ πρώτου ἔτους. Καὶ κατὰ μὲν τὰ δύο πρῶτα ἔτη δίδονται ἱστορία και ἐκ της παλαιᾶς και ἐκ της νέας Διαθήκης κατ' ἐκλογὴν.

Κατὰ δε τὰ ἄλλα ἔτη γίνεται συστηματικὴ δι- δασκαλία πρῶτον μὲν της παλαιᾶς Διαθήκης, εἶτα δε της καινῆς. Καλὸν δε εἶναι ἠθικαὶ και θρησκευτι-

ΠΕΡΙ ΕΘΙΣΜΟΥ ἘΝ Τῷ ΣΧΟΛΕΙῳ

(συνεχεια)

1.

Περὶ φιλοπονίας.

και ἰδέαι να ἀπομνημονεύωνται παρὰ τῶν μαθητῶν ὡς ἔχουν διατυπωθῆ ἐν τῇ ἀγίᾳ Γραφῇ 1).

Εἰς τὰ θρησκευτικὰ δε μαθήματα ἀνάγονται και αἱ προσευχαί, αἵτινες δύναται να γίνωσι και ἐν τῇ λαλουμένη και ἐν τῇ ἀρχαίᾳ γλῶσση και να εἶναι ὅσον τὸ δυνατόν ἀπόρροια της διδασκαλίας ἢ τῶν συμβαινόντων κατὰ τὸν βίον σπουδαιῶν γεγονότων, ἂ κλονίζουσι τήν ψυχὴν τοῦ μαθητοῦ και προδιαθέ- τουσι αὐτὴν εἰς προσευχὴν 2).

Ἐν τῇ ἀνωτάτῃ τάξει καλὸν εἶναι οἱ μαθηταί να λάθωσι γνώσιν τοῦ θρησκείματος ἡμῶν και τῶν μέσων, δι' ὧν ἡ ἐκκλησία ἡμῶν ἐργάζεται πρὸς τὸ κατὰ Χριστὸν ζῆν και πολιτεῦσθαι. Τοιοῦτο μά- θημα ὑπάρχει ὄντως ἐν τοῖς ἡμετέροις σχολείοις ὑπὸ τὸ ὄνομα κατήχησις, ἀλλ' οὐδὲν μέγα ἐκ της δι- δασκαλίας ταύτης κέρδος καρποῦνται οἱ μαθηταί, διότι οἱ διδάσκαλοι δίδουσι τὸ κείμενον πρὸς ἀπο- στήθισιν, ἐν ᾧ ἔπρεπε, ἀφ' οὗ εἶναι ἡ φιλοσοφία της ἡμετέρας θρησκείας, να προσπαθήσῃσι διὰ ζώ- σης γλῶσσης να καταστήσωσιν εἰς τοὺς μαθητὰς καταληπτὴν τήν οὐσίαν της πίστεως ἡμῶν. Ἐπειδὴ δε ἡ ὑπόθεσις τοῦ μαθήματος εἶναι δύσκολος, πρέ- πει ὁ διδάσκαλος να ἔχῃ διεξοδικὰ σχετικὰ βιβλία να ἀναγινώσκῃ, ἵνα και αὐτὸς κατανοῆ ἐκεῖνα, ἂ μέλλει να διδάξῃ και να μὴ ἀναμένη να φωτισθῆ ἐκ τῶν συντόμων ἐγχειριδίων, ἂ εἶναι προωρισμένα διὰ τοὺς μαθητὰς πρὸς ἐπανάληψιν τῶν προφορικῶς παρὰ τοῦ διδασκάλου διδασκόμενων μαθημάτων.

Ἐπίσης εἰς τὰ ἱερὰ καταλεκτόν και τήν ἑρμη- νείαν και ἀποστήθισιν ἐκκλησιαστικῶν τροπαρίων, ἂ ἀπαρτίζουσι τήν ἱεράν ἡμῶν ποίησιν και ἂ ὄντα ἡ ἐκδήλωσις τοῦ μεγάλου θρησκευτικοῦ ἐνθουσια- σμοῦ τῶν μεγάλων της ἡμετέρας ἐκκλησίας ἀνδρῶν εἶναι ἐπιτηδεύματα πρὸς διέγερσιν θρησκευτικῶν συναισθημάτων. Ἐν τοῖς τροπαρίοις εἶναι ἀνεκτί- μητος θρησκευτικὸς ἀλλὰ και ἔθνικὸς θησαυρὸς κε- κρυμμένος, ὃν πρέπει να χρησιμοποιήσωμεν πρὸς θρησκευτικὴν ζωὴν. Διὰ της ἑρμηνείας δε και κα- τανοήσεως τούτων θὰ ἐγερθῆ ζῆλος πρὸς τήν ἐκκλη- σίαν ἡμῶν και ἡ φοίτησις εἰς αὐτήν θὰ ἀποβῆ ἀνάγκη πρὸς θρησκευτικὴν οἰκοδόμησιν τῶν ἀνθρώ- πων. Δὲν εἶναι δυνατόν ἀνὴρ τις ἐκ τῶν θεολογούν- των παρ' ἡμῖν να προικίσῃ τὰ δημοτικὰ ἡμῶν σχολεῖα διὰ συλλογῆς τῶν ἀρίστων ἡμῶν ἐκκλησια- στικῶν τροπαρίων, εἰς ἣν να συνάψῃ και συντόμους ἑρμηνευτικὰς σημειώσεις ἱστορικὰς και γλωσσικὰς πρὸς ἀπονωτέραν κατανόησιν τῶν λεγομένων;

1 Βιβλία κατὰ τὰς ἀνωτέρω ἐκτεθείσας ἀρχὰς ἐξεδό- θησαν ἐν τοῖς καταστήμασι Ἀνέστη Κωνσταντινίδου τὰ ἐξῆς·

α'.) Ἱστορία ἱερὰ και διδασκαλία ἐκ της παλαιᾶς Δια- θήκης ὑπὸ Π. Π. Οἰκονόμου.

β'.) Ἱστορία ἱερὰ και διδασκαλία ἐκ της καινῆς Δια- θήκης ὑπὸ Π. Π. Οἰκονόμου.

2). Περὶ προσευχῆς ἰδίᾳ ἰδέ α' Ἐκπαίδευσιν, 1892 ἀριθ. 3 σελ. 23.

'Οτι ἡ ἀγία Γραφή, ἡ ἀρχαιοτάτη αὕτη παιδα- γωγική, λέγει περὶ τοῦ ἀνθρώπου «ἐν ἰδρώτι τοῦ προσώπου σου φαγεῖν τὸν ἄρτον σου» δὲν πρέπει να θεωρῆται μόνον κατάρα, ἀλλὰ και παρηγορία τοῦ ἀνθρώπου· διότι οὐδεὶς ἄρτος εἶναι ἡδύτερος ἐκείνου, ὃν τρώγει τις κατόπιν ἐργασίας κοπιώδους ἀποτε- λεσματικῆς εἶτε πνευματικῆς εἶτε σωματικῆς. Σῆ- μερον δε μάλιστα μετὰ τήν ὑπερτίμησιν τῶν πραγ- μάτων, μετὰ τὸν πολλαπλασιασμὸν τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου, ἄς φέρει μεθ' ἑαυτοῦ ἡ διάδοσις τοῦ πολιτισμοῦ, εἶναι να ἰδρῶσῃ τις οὐχὶ ἀπαξ, ἀλλὰ πολλάκις, ἵνα ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς ἀνάγκας του. Καὶ ἀλλοίμονον εἰς τοὺς ἀνθρώπους τοὺς μὴ ἐξη- σκημένους ἐκ μικρᾶς ἡλικίας εἰς τήν φιλοπονίαν, τοὺς μὴ ἀντέχοντας εἰς ἐργασίαν διαρκῆ, πολύμο- χον. Ἡ ἐργασία σήμερον εἶναι τὸ στάδιον της δό- ξης τῶν ἀνθρώπων, ἐδῶ κερδαίνουν τὸν στέφανον της ἀθανασίας τὰ ἐξοχα πνεύματα, οἱ ἥρωες και οἱ μάρτυρες της ἐργασίας. «Πόνος γὰρ, ὡς λέγουσιν, εὐκλείας πατήρ», εἶπεν ὁ Εὐριπίδης· «μοχθεῖν ἀ- νάγκη τοὺς θέλοντας εὐτυχεῖν» εἶπεν ὁ Σοφοκλῆς· «μεγαλοφυΐα εἶναι ἡ ὑπομονή» εἶπεν ὁ Buffon· «ὁ χάλυψ σκωραιάζει, ὅστις μένει ἀχρηστός», εἶ- πεν ὁ Feuchtersleben. Ἡ κενότης, ἡ ἀπραξία εἶ- ναι συμφορὰ, οὐτιδανία, ἣν ζητοῦσιν οἱ ἄνθρωποι φύσει να ἀποφύγωσι. Τὸ πνεῦμα ζητεῖ τὴν πληρω- σιν, τὴν ἐνέργειαν και ζητοῦν τοῦτο ζητεῖ τὸ εἶναι του, τὴν ζωὴν του.

Βεβαίως ἄλλοτε ὁ βίος ἦτο ἀπλοῦστερος και αἱ ἀνάγκαι τοῦ ἀνθρώπου ὀλιγώτεραι και ἡδύνατό τις διὰ μικρᾶς ἐργασίας να ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ βίου. Ὅπόση διαφορὰ ὑπάρχει π. χ. μεταξύ της ἐργασίας τῶν ἀνθρώπων τῶν πατριαρχικῶν χρό- νων της ἀγίας Γραφῆς, οἵτινες ἄγοντες τὰ βοσκῆ- ματὰ των εἰς τοὺς πλουσίους της γῆς της ἐπαγγε- λίας λειμῶνας ἔβλεπον αὐτὰ ἐν βραχεῖ χρόνῳ παχυ- νόμενα και πολλαπλασιαζόμενα, και τῶν ἐργασιῶν τῶν σημερινῶν τῶν βιομηχανικῶν, τῶν χρηματι- στικῶν, τῶν ἐμπορικῶν, τῶν ἐπιστημονικῶν! Καὶ τὸ πλῆθος τοῦτο τῶν ἀναγκῶν και τῶν ἐπιβαλλο- μένων εἰς ἕκαστον ἐργασιῶν ἠξίσησεν ἐπαισθητῶς τὸν ρυθμὸν οὐ μόνον της νοήσεως ἀλλὰ και της ἐ- νεργείας και οἱ ἄνθρωποι σήμερον φαίνονται συγκριτι- κῶς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους της φυσικῆς ζωῆς κατα- ληφθέντες εἰσὶν ὑπὸ πυρετοῦ νοούντες ταχύτερον, και ἐργαζόμενοι δραστηριώτερον και μεθοδικώτερον, ἵνα ἐπαρκῶσιν εἰς τὰς ἀνάγκας αὐτῶν. Ἀνταγωνι- σμὸς μέγας ἐπικρατεῖ ἐν τῷ βίῳ, ὁ ἀγὼν περὶ ὑ- πάρξεως, ὅστις ἀφαιρεῖ τήν γαλήνην τοῦ οἴκου νεοάρχου, τηρεῖ μακρὰν ἀπ' ἀλλήλων τοὺς φίλους,

παρεμποδίζει την συναναστροφή των ανθρώπων, μαρναίνει την φαιδρότητα της σχολής και καθιστά τον βίον ανέορταστον και άνιαρόν. Καί ένταύθα ισχύει τό λόγιον του Δισραέλη. «'Ασχολούμενοι είς την εξέυρεσιν των μέσων της ζωής λησμονούμε τον σκοπόν αυτής.» 'Αναμφιδόλωσ κάκιστον πράγμα είναι να διέρχωνται οι άνθρωποι τον βίον αυτών σύμπαντα μονοτόνωσ ώσ οι μύρμηκες, έπιμελώσ άσχολούμενοι είς την εξέυρεσιν των μέσων της ζωής και μη γινώσκοντες ουδεμίαν σχολήν, ουδεμίαν έλευθέραν έργασίαν, ουδεμίαν έορτήν. "Όταν δέ λέγωμεν σχολήν δέν έννοούμεν ότι κατά ταύτην οι άνθρωποι πρέπει να απέχωνιν από πάσαν έργασίαν, και να παραδίδωνται είς την άπραξίαν, είς τό dolce far niente, ή μάλιστα ότι πρέπει να διασκεδάζωσι παραδίδόμενοι είς ταπεινάσ και άγενεΐσ άπολαύσεισ. Τό τοιοϋτο δέν άρμόζει είς έλευθέρουσ άνδρασ παρά μόνον είσ δούλουσ. Μάλιστα χαρακτηριστικόν της μορφώσεωσ του άνθρώπου είναι πώσ ουτοσ διάγει την σχολήν του. 'Η σχολή είναι και αυτή έργασία, άλλ' έργασία ουχι έπιβεβλημένη εξωθεν, άλλ' έκλελεγμένη παρά του άνθρώπου αυτού οικουθεν. Οι παλαιοί, οτινείσ είναι πανταχού διδάσκαλοι του κόσμου, διδουσιν ήμίν παράδειγμα έξοχον χρησιμοποίησεωσ της σχολής, και δυνάται τισ να είπη ότι ή σχολή παρ' αυτούσ λαβούσα μάλιστα μεγίστην έκτασιν απέβη ή μητηρ των μεγάλων και θαυμαστατων έργων και της έπιστήμησ και της τέχνησ, ά κατέστησαν τό όνομα των 'Ελλήνων άθάνατον είσ τουσ άνθρώπουσ καθ' άπαντασ τουσ χρόνουσ. Παρά τοίσ "Ελλησιν ή άργία, ή έλλειψισ πάτησ άσχολίασ ήτο μισητή και είσ θεούσ και είσ άνθρώπουσ. 'Ο 'Ησίοδοσ λέγει περί αυτήσ 1).

«Τῶδε θεοὶ νειμεσῶσι καὶ άνέρες, ὅστις άεργόσ ζώη, κηφήνεσσι κοθύροισ εΐκελοσ ὀργήν οἷτε μελισσάων κάματον νήποιον εἶδουσι.»

'Εν μαρμαρίνη κίστη (κιβώτιον) εύρεθείησ κατά τό 1744 έν 'Ιταλίᾳ παρὰ τό άρχαίον Πρίνκεστον, την νυν Παλαιστρίναν, υπό του άρχαιολόγου Φικωρώνη και καλουμένη δια τουτο «Φικωρωνική κίστη» τη φημιζομένη δια τασ ώραιάσ αναγλύφουσ αυτήσ εικόνασ υπάρχει μεταξύ των άλλων και εικόν 'Αργοναύτου, ὅστις, άγκυροβολήσαντοσ του πλοίου, ένα μη μένη άργόσ, εξέρχεται του πλοίου και προσδέσασ που ασκόν πεφουσημένον ασκείται είς την πυγμήν, ένα δώση είσ τά μέλη του έλευθέραν κίνησιν και προς ιδίαν του ευχαρίστησιν, έν ᾧ ὁ παρ' αυτω καθήμενοσ προγαστωρ Σιληνόσ χλευάζει τον μωρόν, ὅστις ταιλαιπωρείται άνευ άνάγκησ. 'Η σκηλή αυτή εικονίζει τον ὄλον βίον τον 'Ελληνικόν, ὅστις δέν εγνωρίζε την άργίαν, την άπραξίαν.

Κατά τουτο πρέπει μέν να ασκηθώσιν οι μαθηται είσ την φιλοπονίαν, αλλά να ληφθῆ και πρόνοια, να έχωσι και έλευθέρασ ὄρασ προς ιδίασ έρ-

1) Έργα και ήμέραι στ. 303.

γασίασ, προς παιδιάσ μάλιστα, ατινείσ άρμόζουσι τη ήλικίᾳ των και ζωογονούσι πολυ και σώμα και ψυχήν. Καί ὁ ὀρθόσ κανονισμόσ της έργασίασ και σχολής είναι σπουδαιότατον πρόβλημα του σχολείου, και εξ αυτού εξαρτάται πολυ ή άγάπη ή τό μίσοσ προς την έργασίαν· διότι ή υπερβολική έργασία, ή γινόμενη μάλιστα καταναγκαστικώσ άνευ κλίσεωσ ουδεμιάσ προς αυτήν, άνευ ουδενόσ ένδιαφέροντοσ, γεννά τό μίσοσ των μαθητων προς πάσαν έργασίαν, καθιστά αυτούσ άπατεώνασ ή άντάρτασ κατά του σχολείου, ένα άποφύγωσι τασ συνεπείασ της άθετήσεωσ των έπιτασσομένων παρά του διδασκάλου. Καί ουτω τό σχολείον, ὅπερ είναι προωρισμένοσ να ασκήση τουσ μαθητάσ είσ έργασίαν σκόπιμον, σύντονον, ακριβῆ, εύσυνειδήτον, μεταδίδει δια των υπερβολικων αυτού άπαιτήσεωσ ὄλωσ τά εναντία και άντι της φιλοπονίασ γεννά την φυγοπονίαν και νωθρότητα και τασ παρομαρτούσασ είσ την άργίαν κηκίασ. Δια τουτο, επειδή τό ζήτημα τουτο θεωρούμεν σπουδαιότατον, δέν άρκούμεθα είσ ὄσα γενικώσ είπομεν περί φιλοπονίασ, άλλ' έρχόμεθα και μερικώτερον να διηλιθώμεν περί της φιλοπονίασ έν τῷ σχολείῳ.

Φιλοπονία του μαθητου είναι ή ιδιότησ αυτή καθ' ήν προσπαθει να εκτελεση ὅ,τι διέταξεν ὁ διδάσκαλοσ ακριβώσ και κλωσ ὅσον ένδέχεται. Είναι δέ φανερόν ότι ή φιλοπονία είναι τό άριστον συστατικόν του σχολείου και τό σπουδαιότατον μέσον προς πρόοδον. 'Αλλά και έν τῷ βίῳ ή άρετή αυτή, γινόμενη δια του σχολείου εξίσ, θα έπιδράση σωτηριώσ είσ τασ πράξεισ του άνθρώπου προς τό καλόν και αυτού και των συμπολιτων του.

Τό αντίθετον της φιλοπονίασ είναι ή φυγοπονία δηλ. ή έλλειψισ προθυμίασ προς εκτέλεσιν των διατεταγμένων. Καί άν μέν ή έλλειψισ αυτή προέρχεται από ευμάρειαν, από φόβον έντάσεωσ του σώματοσ και του πνεύματοσ, τότε καλείται βραθυμία. 'Εάν ή βραθυμία αυτή δεικνύηται ώσ διαρκήσ του άνθρώπου ιδιότησ μη κινουμένη υπ' ουδενόσ έλατηρίου είσ ενέργειαν, τότε καλείται άργία, ὀκηνηρία, ήτις είναι σπουδαίον ήθικόν έλάττωμα.

Σπουδαία μέσα προς μόρφωσιν των μαθητων είσ την φιλοπονίαν είναι τά εξήσ:

1) 'Ο διδάσκαλοσ πρέπει να διδῆ τό παράδειγμα της φιλοπονίασ και δραστηριότητοσ. Δέν δυνάμεθα άρκούντωσ έντόνωσ να εξάρωμεν ότι ὁ διδάσκαλοσ μόνον προς αυτό δύνάται να παιδεύση τουσ μαθητάσ του, προς ὁ αυτόσ είναι ήδη πεπαιδευμένοσ και ότι μόνον εκείνο δύνάται να δώση, ὁ έχει αυτόσ. Διδάσκαλοσ, ὅστις άγαπάῃ περισσότερο την άνάπαυσιν του από τό έργον του, ὅστις άρχεται του έργου με άνορεξίαν και με δυσθυμίαν και διεξάγει τουτο με άγανάκτησιν και με λύπην ώσ να είναι άγγαρευμένοσ, τοιοϋτοσ διδάσκαλοσ δέν θα βραδύνη να μεταδώση την φυγοπονίαν του και είσ τουσ μαθητάσ του.

Και εάν οι μαθηται τοιοϋτου διδασκαλου είναι και αυτοι άμελείσ και δέν μαθηθάνωσι τίποτε, ὁ διδάσκαλοσ δέν δικαιούται να ὀργίζηται εναντίον ουδενόσ άλλου ή εαυτου και μόνου. Τουναντίον ὁ φιλόπονοσ διδάσκαλοσ και ὁ δραστήριοσ μεταδίδει δια του παραδείγματόσ του τασ άρετάσ του ταύτασ και είσ τουσ μαθητάσ του και επέρχεται ευλογία είσ τό σχολείον και πρόδοσ, ὅπερ είναι ευφρόσυνον και δια τον διδάσκαλον και δια την πολιτείαν.

2) 'Ο διδάσκαλοσ πρέπει να φροντίζη, ένα πάσα έργασία του σχολείου ευχαρίστη τουσ μαθητάσ και εξεγείρη ουτω την άγάπην αυτων προς την έργασίαν. Προς τον σκοπον τουτον πρέπει να γίνωνται τά εξήσ:

α') 'Εκαστοσ μαθητήσ να κατατάσσηται αναλόγωσ των γνώσεων του και της δεξιότητοσ του είσ την προσήκουσαν τάξιν του σχολείου, ὅστε τά μαθήματα, ὅσα ακούει, να μη άποβαίνουσιν αυτω ουτε πολυ δύσκολα ουτε πάλιν πολυ εύκολα, ὅπερ συμβαίνει, άν οι μαθηται προκεχωρηκότεσ κατατάσωνται είσ κατωτέρασ τάξεισ.

β') 'Η διδασκαλία να βαινη μεθοδικώσ από των εύκολωτέρων είσ τά δυσκολώτερα.

γ') Αί ασκήσεισ αι συνδεόμεναι προς τά διδασκόμενα μαθήματα να ὄσι καλωσ διατεταγμένα, ὅστε να δύνάται ὁ μαθητήσ να εκτελή αυτάσ μόνουσ και ουτω να λαμβάνη συνειδήσιν της αυξανόμενησ δυνάμεώσ του, ὅπερ είναι εύαρεστον συναίσθημα και συντελεστικόν λίαν είσ την αυτενέργειαν και είσ την φιλοπονίαν.

δ') Να εκδηλοῖ ὁ διδάσκαλοσ την χαράν του και την ευδαιμονίαν του είσ τουσ φιλοπόνουσ και προοδούντασ μαθητάσ.

ε') Τουσ αδυνάτουσ μαθητάσ να μεταχειρίζεται με στοργήν και να αναγνωρίζη αυτων την προσπάθειαν του να κατορθώσουσι τι και να θαρρήνη αυτούσ φιλοφρόνωσ είσ τά πράσω.

ς') Αί κατ' οίκον έργασίαι να μη υπερβαίνωσι τασ δυνάμεισ των μαθητων, ὅστε να δύνανται ουτοι μόνου άνευ ξένησ βοηθείασ να εκτελώσι τά διατεταγμένα.

ζ') Να επιθεωρή τασ κατ' οίκον έργασίασ και να κρίνη αυτάσ, ένα βλέπωσιν οι μαθηται ὅτι αι έργασίαι των είναι αξιαί προσοχῆσ και εκτιμήσεωσ.

3) Την έργασίαν ουδέποτε ὁ διδάσκαλοσ να επιβάλῃ ώσ ποινήν· διότι ουτω εξευτελίζει την έργασίαν είσ τά ὄμματα των μαθητων και διεγείρει αυτων τό μίσοσ.

4) 'Εάν μαθητήσ, είτε διότι δέν ένόησε καλωσ, είτε και εξ άμελείασ δέν έμελέτησε τό μάθημά του κατ' οίκον ή δέν εξετέλεσε την διατεταγμένην γραφικην έργασίαν, άνάγκη μετά την λήξιν των μαθημάτων να παραμείνη έν τῷ σχολείῳ, ένα επανορθώση τά ήμελημένα υπό την έποπτείαν ὄμουσ και έν άνάγκη και ὀδηγίαν του διδασκάλου. Καλόν είναι να γίνηται ή έν τῷ σχολείῳ κράτησισ του μαθητου γνω-

στή είσ τουσ γονείσ, ένα γνωρίζωσι τι συμβαίνει και μη άνησυχώσι.

5) Πάν μάθημα, ὅπερ διδάσκει ὁ διδάσκαλοσ, πρέπει ουτω να μαθηθάνωσιν οι μαθηται, ὅστε να δύνανται να επαναλαμβάνωσιν ή να εκτελώσιν αυτό αι μαθηται άνευ ουδεμιάσ ξένησ βοηθείασ. Τό πρόβλημα π. χ. έν τη αριθμητικῇ να δύνανται να λύωσι μόνου άπ' αρχῆσ μέχρι τέλουσ, χωρίσ της παραμικράσ του διδασκάλου ή του συμμαθητου των συνδρομησ· τό ιστορικόν αυτων μάθημα να διηγώνται αυτοτελώσ δια της ιδίασ αυτων γλώσσησ άπ' αρχῆσ μέχρι τέλουσ μετ' ακριβείασ και συνεχείασ και λογικότητοσ· ή άνάγνωσισ των να βαινη άπροσκόπτωσ, ή περιγραφή φυσικου τινου άντικειμένου να γίνηται υπ' εκάστου των μαθητων μετ' εύκολίασ κ.τ.τ.

6) 'Εν τοίσ σχολείοισ είσ πάσαν έργασίαν πρέπει να επικρατή τάξισ και ακριβεία και καθαρότησ· διότι ουτω διευκολύνεται ή έργασία και ευχαρίστη εκτελεσθείτα και τον μαθητην αυτον και γίνεται ουτω κέντρον είσ περαιτέρω έργασίαν. 'Η άκαταστάσια, ή επιλησμοσύνη, ή ρυπαρία, ή αναβολή, ή άταξία, είναι κάκισται ιδιότητεσ του άνθρώπου και καταστρέφουσι αυτον και ώσ μαθητην έν τῷ σχολείῳ και ώσ έπιτηδευματίαν κατόπιν έν τῷ βίῳ.

7) Σπουδαία ιδιότησ του φιλοπόνου άνθρώπου είναι να μάθη ένωρισ να υφίσταται στερηθείσ, να αναλαμβάνη προθύμωσ κόπουσ. Την ιδιότητα ταύτην πρέπει να προσκτήσωσιν οι μαθηται και έν τῷ σχολείῳ και εκτόσ αυτού. Δια τουτο ὁ καλόσ διδάσκαλοσ πρέπει να ένδιαφέρηται ουχι μόνον δια τασ έν τῷ σχολείῳ έργασίασ των μαθητων, αλλά και δια τασ άλλασ τασ εκτόσ του σχολείου. Καί καλόν είναι αυτόσ να υποδεικνύη είσ τουσ μαθητάσ πολλάσ άσχολίασ να εκλέγωσι προς ιδίαν αυτων ένασχόλησιν κατ' οίκον. Τοιαύται δέ είναι συλλογαί ὀρυκτων άνθων, άνάγνωσισ ένδιαφερόντων τον παιδα βιβλίων δέισι βιβλίων, κατασκευή κοφινίων, ξυουργία κ.τ.τ. 'Ο διδάσκαλοσ άσ δεικνύη και προς τασ έργασίασ ταύτασ ένδιαφέρον και άσ επιφέρη την γνώμην του περί αυτων.

Ο ΚΑΘΑΡΜΟΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

'Ο νέοσ 'Υπουργόσ της 'Εκπαιδευσεωσ θεράπευσεν έντόσ του βραχυτάτου χρόνου, εξ ου άνελαβε τό αξιωμα του, δύο μέγιστα κακά παρακωλύοντα σπουδαίωσ την πρόδον των σχολείων· τό μέν έν είναι ή κατάργησισ των γραμματοσχολείων, ὁ ἦσαν ὄνειδοσ είσ την 'Ελλάδα, διατηρούσαν σχολεία τοιαύτα, τά ὅποια ἦσαν καθαρά άπόλεια χρημάτων και άπάτη του εθνουσ ότι δήθεν έχει σχολεία, έν ᾧ αυτά παν άλλο είνε ή σχολεία· τό δέ έτερον έπίσησ κακόν είναι ή κατάργησισ των στρατιωτικων λεγομένων ασκήσεωσ, ατινείσ από πολλων έτων εισή-

χρήσαν εἰς τὰ ἡμέτερα γυμνάσια παραγωνίσασαι τὴν γυμναστικὴν, ἣτις μόνη εἶναι κατάλληλος ἀσκήσις πρὸς τὴν ἡλικίαν τῶν μαθητῶν παρασκευάζουσα αὐτοὺς καὶ εἰς τὸν πόλεμον καὶ εἰς τὴν εἰρήνην. Ἰδιαιτέρως δὲ χαίρομεν διὰ τοῦτο, διότι ἡμεῖς ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν κατ' ἀμφοτέρων ἔχομεν κηρύξῃ ἀμειλικτον πόλεμον γινώσκοντες πόσης καταστροφῆς πρόξενά ἀμφοτέρα ἐγένοντο εἰς τὸ ἔθνος. Καὶ ἐν ᾧ περιέμενέ τις νὰ ἴδῃ τοὺς προκατόχους τοῦ νῦν Ὑπουργοῦ σταθμίζοντας τοὺς κατὰ τῶν γραμματοσχολεῖων λόγους ὡς καὶ τοὺς κατὰ τῶν στρατιωτικῶν γυμνασίων τῶν ἐν τοῖς σχολείοις, νὰ λάβωσι μίαν ἀπόφασιν κατ' αὐτῶν, παραδόξως συνέβαινε τὸ ἐναντίον. Μάλιστα δὲ γινώσκουσιν οἱ ἀναγκῶσταί τῆς Ἐκπαιδεύσεως τί διανοήθησαν νὰ κάμωσιν οἱ πρὸ ὀλίγου πεσόντες ὑπουργοὶ δίδοντες πίστην τυφλὴν εἰς εἰσηγήσεις μωρὰς περιβαλλομένας μὲ τὸν τύπον δῆθεν τῆς ἐιδικότητος. τίποτε ὀλιγώτερον ἢ νὰ καταργήσουν τὰ Διδασκαλεῖα καὶ νὰ ἀντικαταστήσουν αὐτὰ διὰ γραμματοδιδασκαλείων, ὧν τὸ προσωπικὸν ἦτο δύο δημοδιδάσκαλοι καὶ ἡ φοιτήσις μονοετής. Καὶ δὲν ἐδίστασαν κατόπιν μάλιστα τοῦ ἐλέγχου γινόμενου καὶ ἐν τῇ Βουλῇ καὶ ἐκτὸς αὐτῆς, ὅτι τοιοῦτο μέτρον θὰ ἐξηφάνιζε ὅ,τι καλὸν ἐγένετο ἐν τῇ παιδείᾳ, θὰ ἐπανάφερε δὲ τὴν Ἑλλάδα εἰς τὸν μεσαιῶνα καὶ θὰ ἐπέδρα ὀλεθρίως εἰς τὴν τύχην πάντων τῶν σχολείων ἡμῶν καὶ εἰς τὴν τύχην τοῦ ἔθνους, νὰ προβῶσιν εἰς τὴν σύστασιν τῶν ἐπιβοήτων γραμματοδιδασκαλείων τοῦ Κότρωνα καὶ τῆς Κέρτεζης καὶ τῶν ἄλλων ὀνομαστῶν διὰ τοῦτο καὶ μόνον γενομένων χωριδίων, νὰ διαγράψωσι δὲ ἐκ τοῦ προϋπολογισμοῦ τὴν πίστωσιν πρὸς συντήρησιν τῶν Διδασκαλείων καὶ οὕτως ὑπόυλος νὰ καταστρέψωσι μεγάλα ἐθνικὰ καθιδρύματα, ἅπερ εἶναι τὸ κόσμημα τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἐπὶ τῆς τύχης τῆι ἀναξιοπαθούσης Ἑλλάδος ἀγρυπνεῖ ὁ φιλεὺσπλαγχος Θεός, ὅστις διὰ τῆς ἐπελθούσης μεταβολῆς οὐ μόνον σφῆζει τὰ Διδασκαλεῖα, ἀλλὰ καὶ καθαίρει τὰ σχολεῖα ἐκ τῶν παρασίτων, ἅτινα ἦσαν ἡ λήμη αὐτῶν.

Οὐχὶ μικρότερον ἀγαθὸν θεωροῦμεν τὴν κατάργησιν τῶν στρατιωτικῶν ἀσκήσεων ἐκ τῶν γυμνασίων, ἅτινα καὶ σωματικῶς ἐβλαπτον τοὺς μαθητάς καὶ ἐκ τῶν μαθημάτων ἀπέτρεπον αὐτοὺς καὶ καθίστων ἀμελεῖς κατὰ τὴν ὁμόφωνον ὁμολογίαν πάντων τῶν γυμνασιάρχῶν τῆς Ἑλλάδος. Τίνα δὲ θλάβῃ ταῦτα ἐπέφερον θὰ ἴδῃ ὁ ἀναγνώστης ἐν τῷ ὑπομνήματι, ὅπερ ὑπεβάλλομεν ἐν ἔτει 1883 εἰς τὸν τότε Ὑπουργὸν τῆς Ἐκπαιδεύσεως ἀποτρέποντες αὐτὸν νὰ εἰσαχθῶσι εἰς τὰ σχολεῖα μαθήματα ὄλως ξένα πρὸς τὴν ἐννοίαν αὐτῶν, καὶ ὅπερ θὰ δημοσιεύσωμεν ἐν τῷ ἐπομένῳ φύλλῳ τῆς Ἐκπαιδεύσεως. Ἀλλ' ἡ ἀγυρτεία καὶ ἡ κουφότης καὶ ἡ ἀμάθεια, ἡ ἀπρόσιτος εἰς πᾶσαν λογικὴν, ἐπεκράτησε καὶ ἐνταῦθα, καὶ ἐφημέροσθη θεσμός, ὅστις ἀπὸ τοῦ 1804 πολλακίς ὑπὸ τῶν κορυφαίων τῆς ἐπιστήμης ἀνδρῶν

καὶ τῆς στρατιωτικῆς συνεζητήθη καὶ ἀπερίφθη ἐν Γερμανίᾳ δι' ἀκαταμαχητῶν ἐπιχειρημάτων, ἃ θὰ ἴδῃ ὁ ἀναγνώστης ἐν τῷ δημοσιευθησομένῳ ὑπομνήματι ἡμῶν.

Διὰ τοῦτο δὲν δυνάμεθα ἢ νὰ θεωρήσωμεν τὴν καταργησιν καὶ τῶν γραμματοδιδασκαλείων καὶ τῶν στρατιωτικῶν ἀσκήσεων ὡς δύο μέγιστα ἀρνητικὰ ὀμῶς ἀγαθὰ, θὰ εἶναι δὲ πλήρης ἡ εὐεργεσία τοῦ ἔθνους, ἂν τὴν θέσιν τῶν καταργηθέντων καταλάβωσι ἔθνη μὲν σχολεῖα δημοτικὰ μὲ διδασκάλους μορφωμένους, ἔθνη δὲ γυμναστικὰ, οἷα ἀνεπτύχθη καὶ διευτυπώθη ἐν Γερμανίᾳ. Ὡς πρὸς τὸ τελευταῖον δὲ τοῦτο νομίζομεν ὅτι ἐν Ἑλλάδι καλλιεργεῖται τὸ πνεῦμα τοῦ αὐτοσχδιασμοῦ καὶ τοῦ κομπογιανντισμοῦ καὶ καλὸν εἶναι νὰ ἐπιστήσῃ ὁ κ. Ὑπουργὸς τῆς Παιδείας καὶ εἰς τοῦτο τὴν προσοχὴν του, ἀφ' οὗ διὰ τῆς καταργήσεως τῶν στρατιωτικῶν ἀσκήσεων μέλλει ἡ γυμναστικὴ νὰ καταλάβῃ τὴν προσήκουσαν θέσιν ἐν τοῖς σχολείοις. Ἡ ἀγυρτεία πρέπει νὰ παταχθῇ καὶ τὰ γινόμενα ἐν τῇ γυμναστικῇ πρέπει νὰ στοχάζωνται τῆς σωματικῆς τῶν μαθητῶν μορφώσεως καὶ τῆς διεγέρσεως τῶν ἀρετῶν, ἃς τὸ μάθημα τοῦτο μόνον ὅταν διδάσκειται καλῶς ἐξεγείρει. Περί τούτου θὰ γράψωμεν εἰδικώτερον ἐν τῇ Ἐκπαιδεύσει.

Ὁ διδάσκαλος κ. Λύρας ἐκ Ναυπλίου κάμνει λίαν ὀρθὰς παρατηρήσεις εἰς τὰς σκέψεις ἡμῶν περὶ διοργανισμοῦ τῶν σχολείων, ἃς θὰ δημοσιεύσωμεν ἐν τῷ ἐπομένῳ φύλλῳ ἀναπτύσσοντες τὴν γνώμην ἡμῶν ἐπὶ τῶν γενομένων παρεξηγήσεων.

Ἡ Ἐκπαίδευσις θὰ ἀσχοληθῇ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς καθαρῶς παιδαγωγικὰ καὶ ψυχολογικὰ ζητήματα· διότι φρονεῖ ὅτι πρὸ παντός ἔχουσιν ἀνάγκην οἱ διδάσκαλοι νὰ γνωρίζωσι μετ' ἀκριβείας τί πρέπει νὰ στοχάζωνται ἐργαζόμενοι ἐν τῷ σχολεῖῳ κοί τί εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ. Οὕτω δὲ διὰ τῆς μικρᾶς συνδρομῆς των οἱ διδάσκαλοι θὰ ἔχωσι ἐκτενῆ πρακτικὴν καὶ θεωρητικὴν παιδαγωγικὴν καὶ ἐκτενῆ ψυχολογίαν.

Σύγγραμμα δὲ ὅσον ἡ Ἐκπαίδευσις παρέχον ἀντὶ εὐτελους συνδρομῆς τὰ χρήσιμα εἰς πάντα διδάσκαλον μαθήματα, πρέπει νὰ θεωρῆται ὡς τὸ ἐγκόλιον πάντων τῶν διδασκάλων. Καὶ διὰ τοῦτο ἐλπίζω ὅτι σὶ κ. κ. διδάσκαλοι θὰ δειχθῶσι κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο προθυμότεροι καὶ γενναϊότεροι εἰς τὴν Ἐκπαίδευσιν.

Οἱ μὴ ἐπιστρέφοντες τὸ φύλλον θεωροῦνται συνδρομηταί.

